

การประกวดรูปเขียนเกี่ยวกับการทหารและ การเกษตรกรรม การอุตสาหกรรม และ ทิวทัศน์งามตามธรรมชาติของประเทศไทยกับ การเผยแพร่อุดมการณ์ทางการเมืองและ เศรษฐกิจของจอมพล ป. พิบูลสงคราม¹

สิทธิธรรม โรหิตะสุข*

บทคัดย่อ

รัฐบาลในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม (พ.ศ.2481-2487) ได้ใช้สื่อทางวัฒนธรรมหลายชนิดเป็นเครื่องมือเผยแพร่อุดมการณ์ทางการเมืองและเศรษฐกิจสู่ราษฎร การประกวดรูปเขียนเกี่ยวกับการทหารและการเกษตรกรรม การอุตสาหกรรม และทิวทัศน์งามตามธรรมชาติของประเทศไทยที่จัดขึ้นโดยกรมโฆษณาการในช่วงที่ประเทศไทยยังอยู่ภายใต้บรรยากาศของสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นอีกพื้นที่หนึ่งที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อให้คนทำงานศิลปะได้ประกวดแข่งขันกันสร้างผลงานภาพเขียนที่แสดงเนื้อหาสนับสนุนนโยบายทหารนิยมและเศรษฐกิจแบบชาตินิยม ทั้งนี้เพื่อให้ได้มาซึ่งผลงานที่ดีที่สุดเพื่อรัฐบาลจะได้นำภาพเหล่านี้ไปผลิตซ้ำและใช้ประชาสัมพันธ์ให้ราษฎรเกิดความนิยมด้วย.

คำสำคัญ: สื่อทางวัฒนธรรม, การประกวดรูปเขียน, อุดมการณ์ทางการเมืองและเศรษฐกิจ

¹ บทความนี้ปรับปรุงและเพิ่มเติมเนื้อหาจากส่วนหนึ่งของ “ประวัติศาสตร์การประกวดศิลปกรรมในประเทศไทย ตั้งแต่ทศวรรษ 2480 ถึงทศวรรษ 2530” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ผู้เขียนขอขอบคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิไลลา วิสัยทอง ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อาจารย์ที่ปรึกษาของวิทยานิพนธ์ สำหรับความเห็น และข้อเสนอแนะต่อเนื้อหาบางส่วนของบทความชิ้นนี้ และขอขอบคุณ อาจารย์ ดร.ชาติชาย มุกสง ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สำหรับคำแนะนำและความช่วยเหลือเรื่องข้อมูลและเอกสารอันเป็นประโยชน์เพิ่มเติมให้แก่ผู้เขียน อย่างไรก็ดี ความผิดพลาดทั้งหมดของบทความผู้เขียนขอน้อมรับไว้แต่เพียงผู้เดียว.

* อาจารย์ประจำหลักสูตรการจัดการภูมิวัฒนธรรม วิทยาลัยโพธิวิชชาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

Abstract

The Government of Field Marshal Plaek Phibunsongkram from B.E. 2481 to B.E. 2487 (1938 to 1944) had applied several cultural medias for propagation political and economical ideologies to the people. The Painting competition about militarism, agriculture, industrialism, and natural scenery of Thailand organized by Public Relations Department when Thailand was still affected by World War II. This art competition was created for artist's competition which supported Militarism and Nationalism Economic Policy so as to obtain the best creative work that the Government could reproduce these pictures and also publicized for popularity to the people.

Keywords: cultural media, The Painting competition, political and economical ideologies

บทนำ

หลังเปลี่ยนแปลงการปกครองในวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 รัฐบาลคณะราษฎร ต้องใช้เครื่องมือหลายชนิดเพื่อสื่อสารอุดมการณ์ทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และ วัฒนธรรมต่อราษฎร หน่วยงานราชการถูกปรับเปลี่ยนนโยบายเพื่อให้ดำเนินการสอดคล้อง และสนับสนุนต่อการปกครองระบอบใหม่ นอกจากกรมศิลปากรจะกลายเป็นหน่วยงานของรัฐ ที่มีบทบาทอย่างมากในการวางกรอบนโยบายด้านวัฒนธรรมและศิลปะแล้ว “กองการ โฆษณา” ยังถูก “สถาปนาขึ้นตามพระราชบัญญัติจัดตั้งกระทรวง ทบวง กรม ลงวันที่ 3 พฤษภาคม พ.ศ. 2476 มีฐานะเป็นกรมอิสระแม้จะเรียกชื่อว่า กองการโฆษณา และขึ้นตรง ต่อคณะรัฐมนตรี”¹ ภายหลังจากเปลี่ยนผู้นำจากพระยามโนปกรณนิติธาดามาเป็นพระยา พหลพลพยุหเสนา ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีหลังการรัฐประหารเมื่อวันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ. 2476 กองการโฆษณาจึงถูกยกฐานะเป็น “สำนักงานโฆษณาการ” โดยสังกัดสำนัก นายกรัฐมนตรี² มีภารกิจสำคัญในการ “โฆษณาข่าวราชการและข่าวทั่วไป โฆษณาปกป้อง และแก้ความเข้าใจผิดภายในและภายนอกประเทศ ให้ความรู้อื่น ๆ และส่งเสริมวัฒนธรรมของ ชาติ”³ ซึ่งในบทความชิ้นนี้จะทำการเสนอถึงปัจจัยทางการเมืองและเศรษฐกิจของคณะราษฎร เฉพาะในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงครามช่วงที่ 1 (พ.ศ. 2481-2487) ที่มีผลทำให้กรม

¹ สุวิมล พลจันทร์. (2531). *กรมโฆษณาการกับการโฆษณาอุดมการณ์ทางการเมืองของรัฐ พ.ศ. 2476 - 2487*. หน้า 19.

² แหล่งเดิม. หน้า 19.

³ แหล่งเดิม. หน้า 19-20.

โฆษณาการจัดการประกวดรูปเขียนเกี่ยวกับการทหาร และการเกษตรกรรม การอุตสาหกรรม และทิวทัศน์งามตามธรรมชาติของประเทศไทยขึ้นเช่นเดียวกับการประกวดประณีตศิลปกรรม ช่วงต้นทศวรรษ 2480 ที่จัดขึ้นก่อนหน้า ซึ่งสะท้อนว่าการประกวดศิลปะถูกใช้เป็นเครื่องมือทางวัฒนธรรมชนิดหนึ่งเพื่อเผยแพร่ประชาสัมพันธ์อุดมการณ์ทางการเมืองและเศรษฐกิจของรัฐอย่างชัดเจน.

การเผยแพร่นโยบายสร้างชาติและลัทธิทหารนิยมในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม

เมื่อก้าวเข้าสู่รัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม ในวันที่ 16 ธันวาคม พ.ศ. 2481 การใช้สำนักงานโฆษณาการเพื่อสร้างความเข้าใจและสื่อสารข้อมูลต่างๆ แก่ประชาชนถูกผนวกเข้ากับการเผยแพร่และสื่อสารนโยบายสร้างชาติและแนวทางของลัทธิทหารนิยมมากขึ้น¹ ขณะเดียวกันจอมพล ป. พิบูลสงครามยังคงแสดงเจตนาารมณ์ที่จะรักษาหลัก 6 ประการของคณะราษฎรให้คงไว้ด้วย ด้วยเหตุนี้ “ระบอบพิบูลสงครามจึงมีทิวทัศน์ ทั้งที่เป็นประชาธิปไตยแบบก้าวหน้า อันเป็นอิทธิพลที่ตกทอดมาจากการปฏิวัติ พ.ศ. 2475 แต่อีกด้านหนึ่งก็เป็นการปกครองที่มีแนวโน้มเบ็ดเสร็จแบบเผด็จการทหาร”² รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามให้ความสำคัญกับประชาชนที่จะร่วมกันสร้างชาติภายใต้จินตภาพแบบ “ลัทธิไทยรวมไทย” ที่ถูกสร้างขึ้นโดยชนชั้นนำไทย³ จินตภาพเช่นนี้นำมาสู่กระแสสูงของอุดมการณ์ชาตินิยม ประเด็นเรื่องดินแดนของชาติกลายเป็นจุดสำคัญมากในกระแสนี้ ทั้งยังรวมถึงการสร้างระเบียบวิธีปฏิบัติสำหรับประชาชนในรูปของการออก “รฐนิยม” รวมทั้งสิ้นจำนวน 12 ฉบับ ซึ่งเป็นสิ่งที่ประชาชนจะต้องปฏิบัติตาม เช่นเดียวกับในด้านเศรษฐกิจที่รัฐบาลพยายามส่งเสริมประชาชนในหลายด้าน สุวิมล พลจันทร์ ได้กล่าวถึงประเด็นนี้ไว้ว่า “รัฐบาลจอมพล ป. ส่งเสริมให้ประชาชนมีอาชีพเพื่อจะได้มีรายได้ เป็นการยกฐานะความเป็นอยู่ของประชาชนอันเป็นผลต่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจของชาติด้วย มีการออกกฎหมายสงวนอาชีพแก่ชาวไทยรวม 27 อาชีพ สนับสนุนให้ประชาชนมีที่ดินเป็นของตนเอง เพื่อประโยชน์ในการใช้เวลาว่าง ที่สำคัญเป็นการสร้างนิสัยให้รักการทำงาน อาจจะถูกปลุกพีชสวนครัวประเภทต่างๆ

¹ สุธาศัย ยัมประเสริฐ ได้อธิบายถึงลักษณะนี้ว่า “มีที่มาจากสถานการณ์ระหว่างประเทศในช่วงเวลาดังกล่าว กระแสความคิดแบบอำนาจเด็ดขาดได้พัฒนาขึ้นใน อิตาลี ญี่ปุ่น เยอรมนี ประเทศเหล่านี้สร้างชาติด้วยระบอบฟาสซิสต์ ซึ่งวางรากฐานอยู่ที่ลัทธิชาตินิยมและทหารนิยม และประสบความสำเร็จเป็นแบบอย่าง ขณะที่ประเทศประชาธิปไตยเต็มรูปแบบ เช่น ฝรั่งเศสมีแต่เหตุการณ์วุ่นวายเปลี่ยนรัฐบาลเสมอ ทำให้รัฐบาลหลวงพิบูลสงครามมีแนวโน้มจะรับความคิดแบบอำนาจเด็ดขาดที่จะสร้างชาติภายใต้ผู้นำที่เข้มแข็ง” อ้างจาก สุธาศัย ยัมประเสริฐ. (2551). *สายธารประวัติศาสตร์ประชาธิปไตยไทย*. หน้า 43.

² แหล่งเดิม. หน้า 43.

³ แหล่งเดิม. หน้า 43.

ตามที่รัฐบาลแนะนำ...”¹ ตลอดจนมีการปรับปรุงด้านวัฒนธรรม อาทิ การตัดพยัญชนะภาษาไทยบางตัวออกไป การยกเลิกการทานหมาก การให้ชายและหญิงสวมหมวกยามเมื่อออกในที่แจ้ง ฯลฯ เป็นต้น

ในช่วงตั้งแต่ พ.ศ. 2482 เป็นต้นมา เมื่อสงครามโลกครั้งที่ 2 ปะทุขึ้นในยุโรปและมีผลทำให้ฝรั่งเศสต้องพ่ายแพ้แก่ประเทศเยอรมนีในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2483 เหตุการณ์นี้ทำให้กระแสของการเรียกร้องดินแดนคืนจากฝรั่งเศสโดยไทยมีความเข้มข้นยิ่งขึ้น รัฐบาลหลวงพิบูลสงครามมีข้อเรียกร้องต่อฝรั่งเศสในการขอปรับปรุงเขตแดนด้านอินโดจีนและเพื่อเรียกร้องให้ฝรั่งเศสคืนดินแดนที่เคยยึดไปจากเหตุการณ์ ร.ศ.112 แต่การเรียกร้องไม่เป็นผล เหตุการณ์นี้ยังนำไปสู่การที่นักเรียน นักศึกษา ประชาชนมาร่วมกันเดินขบวนสนับสนุนรัฐบาลเพื่อเรียกร้องดินแดนคืน มีการออกไปปลิวและเผยแพร่เพลงปลุกใจโดยทางราชการ เช่น เพลงตื่นเถิดชาวไทย เพลงเรียกร้องดินแดนคืนของเหล่ากรรมกรสามล้อธนบุรี และเพลงอื่นๆ อีกมาก ซึ่งฝ่ายรัฐบาลโดยหลวงวิจิตรวาทการและกรมโฆษณาการจะเป็นผู้ปลุกเร้าใจตลอดเวลา² ในปาฐกถาเรื่อง “การเสียดินแดนไทยให้แก่ฝรั่งเศส” ของหลวงวิจิตรวาทการที่แสดงต่อ ครูอาจารย์และนักเรียนกรมยุทธศึกษา ณ หอประชุมศิลปากร วันพฤหัสบดีที่ 17 ตุลาคม พ.ศ. 2483 ช่วงแรกของปาฐกถาได้กล่าวย่ำว่า เราเสียดินแดนให้แก่ฝรั่งเศส 5 ครั้ง โดยเริ่มกล่าวมาตั้งแต่ครั้งที่ 1 ใน พ.ศ. 2410 จนถึงช่วงปี พ.ศ. 2449 มีบางช่วงตอนที่แสดงถึงบาดแผลขององค์ปาฐกถาอย่างชัดเจนในกรณีการเสียดินแดนให้แก่ฝรั่งเศสนี้ ดังที่ว่า “เรื่องดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงเป็นเหมือนหนามยอกอยู่ในอกของชาวไทยเราทุกคน ชาวไทยน้อยคนที่จะไม่รู้สึกเศร้าสลดในเมื่อแลเห็นแม่น้ำโขง ข้าพเจ้าเองเคยเป็นเลขาธุการข้าหลวงแม่น้ำโขงมาตลอดเวลา 4 ปี ทุกๆ ครั้งที่ข้าพเจ้าไปแลเห็นแม่น้ำโขง ข้าพเจ้ารู้สึกเหมือนว่าน้ำที่ไหลอยู่นั้น คือน้ำตาของชาวไทย...”³

ปาฐกถาดังกล่าวสะท้อนได้ถึงความคิดและความรู้สึกในเรื่องวิกฤตการณ์ ร.ศ.112 ที่ทำให้ชนชั้นนำไทยรู้สึกเจ็บปวดและเสียเกียรติยศยิ่งนัก ในงานศึกษาของ “เชน สเตรทท์” (Shane Strate) ได้กล่าวถึงสภาวะของสังคมในช่วงนี้ว่า “กระแสชาตินิยมแบบสุดโต่งในช่วงต้น ค.ศ.1940 เป็นภาพตัวแทนความพยายามของประเทศไทยต่อการเผชิญหน้ากับประวัติศาสตร์ของตนเอง”⁴ ประเด็นนี้หากพิจารณาจากการเขียนประวัติศาสตร์นิพนธ์ของไทยในอดีตโดยชนชั้นนำ งานของ ธงชัย วินิจจะกูล ที่ชื่อว่า *Siam's Colonial Conditions and*

¹ สุวิมล พลจันทร์. แหล่งเดิม. หน้า 80.

² แหล่งเดิม. หน้า 85.

³ หลวงวิจิตรวาทการ. (2516). “ปาฐกถาเรื่อง การเสียดินแดนไทยให้แก่ฝรั่งเศส ณ หอประชุมศิลปากร วันพฤหัสบดีที่ 17 ตุลาคม พ.ศ.2483.” ใน *ปาฐกถาและคำบรรยาย ของ หลวงวิจิตรวาทการ*. หน้า 377.

⁴ Shane Strate. (2011, February). “An Uncivil state of affairs : Fascism and anti-Catholicism in Thailand,1940-1944.” In *Journal of Southeast Asian Studies*. 42: 62.

the Birth of Thai History ก็ได้ให้ภาพของการที่ “สยามไม่เคยตกเป็นอาณานิคม”¹ ซึ่งจอมพล ป.พิบูลสงครามและชนชั้นนำจำนวนไม่น้อยก็ได้รับมรดกและเป็นผลผลิตจากประวัติศาสตร์นิพนธ์ในกรอบคิดนี้² สุธาชัย ยิ้มประเสริฐ ยังได้อธิบายถึงเรื่องนี้ไว้ว่า “เมื่อฝรั่งเศสไม่ยินยอม จึงนำไปสู่การสู้รบกันซึ่งเริ่มปะทุขึ้นตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2483 จนกระทั่งถึงวันที่ 5 มกราคม พ.ศ. 2484 การสงครามก็ขยายตัวอย่างเต็มที่เมื่อกองทัพไทยรุกข้ามพรมแดนเขมร และลาวเพื่อยึดดินแดนกลับคืน แต่กระนั้นการสงครามก็ยุติลงด้วยการไกล่เกลี่ยของญี่ปุ่นเมื่อวันที่ 28 มกราคม และท้ายที่สุดไทยได้รับดินแดนพระตะบอง ส่วนหนึ่งของเสียมราฐ จำปาศักดิ์ และฝั่งขวาแม่น้ำโขงคืน กรณีนี้ได้สร้างเกียรติยศให้แก่หลวงพิบูลสงครามอย่างมาก...”³

การต่อสู้กับชาติตะวันตกเรื่องดินแดนยิ่งทำให้จอมพล ป. พิบูลสงคราม “ปลุกใจให้ประชาชนไทยมีหัวใจเป็นไทยจริงๆ จะทำอะไรก็ต้องเพื่อไทยจริงๆ”⁴ สังเกตได้ว่าจอมพล ป. พิบูลสงครามมีความพยายามแสดงออกและเผยแพร่แนวคิดแบบลัทธิทหารนิยมแก่ประชาชนมาตั้งแต่ช่วงหลังการปราบ “กบฏบวรเดช” ได้สำเร็จ ซึ่งเขาคือผู้มีบทบาทอย่างมากในเหตุการณ์นี้ จอมพล ป.พิบูลสงครามเริ่มใช้สื่อด้านวัฒนธรรมมาเผยแพร่อุดมการณ์ทหารนิยมอย่างเห็นได้ชัด ดังกรณี การเป็นผู้ริเริ่มดำเนินการสร้างภาพยนตร์เรื่อง “เลือดทหารไทย” ตั้งแต่ในช่วง พ.ศ. 2477 และออกฉายเมื่อ พ.ศ. 2478 ขณะนั้นหลวงพิบูลสงครามเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมในรัฐบาลของพระยาพหลพลพยุหเสนา เขาได้เสนอ “ขอให้สำนักงานโฆษณาการช่วยทำภาพยนตร์ เพื่อโฆษณาให้ราษฎรนิยมการทหาร”⁵

อย่างไรก็ตาม เมื่อกองทัพญี่ปุ่นต้องการจะเดินทัพผ่านไทยเพื่อไปทำสงครามยังประเทศพม่าภายใต้อาณานิคมของอังกฤษ รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามกลับแสดงบทบาทในการเข้าร่วมกับฝ่ายญี่ปุ่นในช่วงสงครามมหาเอเชียบูรพาเพื่อต่อสู้กับฝ่ายสัมพันธมิตร

¹ Thongchai Winichakul. (2011). “Siam’s Colonial Conditions and the Birth of Thai History.” In *Southeast Asian Historiography Unraveling the Myths Essays in honour of Barend Jan Terviel*. p 22.

² ประเด็นนี้ผู้ศึกษาวิเคราะห์เพิ่มเติมว่า แม้จอมพล ป. พิบูลสงคราม จะเป็นสมาชิกคนสำคัญของคณะราษฎร ที่เปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบที่กษัตริย์อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ แต่ในแง่มุมนี้แสดงให้เห็นว่า จอมพล ป.พิบูลสงคราม ก็คือผู้หนึ่งที่รับอิทธิพลและกรอบคิดทางประวัติศาสตร์นิพนธ์ที่ถูกผลิตมาจากกรอบการมองของชนชั้นนำในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์อย่างชัดเจน.

³ สุธาชัย ยิ้มประเสริฐ. (2553). *แผนชิงชาติไทย*. หน้า 29-30.

⁴ แหล่งเดิม. หน้า 86.

⁵ ภาพยนตร์เรื่อง “เลือดทหารไทย” นี้ ราชการทหารเป็นผู้ลงทุนร่วมกับเอกชนคือบริษัทภาพยนตร์เสียงศรีกรุง ของตระกูล วสุวัต มีขุนวิจิตรมาตรา (สง่า กาญจนาคพันธุ์) เป็นผู้เขียนบทและกำกับการแสดง ซึ่งเกี่ยวกับโครงเรื่องที่เน้นการนิยมการทหารนี้ ในงานศึกษาของชาญวิทย์ เกษตรศิริ เสนอว่า น่าเชื่อว่าเค้าโครงเรื่องจะมาจากหลวงพิบูลสงครามโดยตรง และหลวงพิบูลสงครามได้สนับสนุนภาพยนตร์เรื่องนี้เป็นพิเศษ โดยเปิดให้เข้าไปถ่ายทำในกองทัพอย่างเต็มที่ นอกจากนี้ยังมีการเตรียมสร้างภาพยนตร์เรื่อง “รบรัก” ซึ่งมีเนื้อหาแนวเดียวกัน แต่ไม่ได้สร้างในที่สุด ผู้สนใจสามารถดูรายละเอียดของโครงเรื่อง งบประมาณ และคณะทำงานการสร้างภาพยนตร์เรื่องนี้ได้ใน ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. (2542). *ภาพยนตร์กับการเมือง*. หน้า 31-38.

กองทัพญี่ปุ่นบุกโจมตีไทยเมื่อวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2484 ต่อมาในวันที่ 21 ธันวาคม พ.ศ. 2484 ได้มีการทำสัญญาพันธมิตรระหว่างไทยกับญี่ปุ่นอย่างเป็นทางการและประกาศสงครามกับอังกฤษและอเมริกาในวันที่ 25 มกราคม พ.ศ. 2485 ภายใต้สัญญาสัมพันธมิตรที่รัฐบาลทำกับฝ่ายญี่ปุ่นได้มีข้อเสนอสำคัญคือ หากฝ่ายญี่ปุ่นชนะ ฝ่ายไทยจะได้รับผลประโยชน์เรื่องของการคืนดินแดนที่เสียไปให้กับอังกฤษและฝรั่งเศสกลับคืนมา ถึงกระนั้น การเข้าร่วมกับญี่ปุ่นของรัฐบาลครั้งนี้ไม่ได้รับความเห็นชอบจากคนไทยในแบบที่เป็นฉันทามติ คนไทยที่ไม่เห็นด้วยจึงจัดตั้งเป็นองค์กรใต้ดินเพื่อต่อต้านญี่ปุ่นทั้งในและต่างประเทศเพื่อประสานกับฝ่ายสัมพันธมิตร และฝึกซ้อมกำลังพลเพื่อต่อสู้กับฝ่ายญี่ปุ่น ดังที่ภายหลังเรียกว่า “ขบวนการเสรีไทย” (Free Thai Movement)

สภาพการณ์ในช่วงตั้งแต่การขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในช่วงทศวรรษ 2480 การเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม จึงตกอยู่ภายใต้บรรยากาศของลัทธิชาตินิยมและลัทธิทหารนิยมเป็นสำคัญ เนื่องจากภายหลังการเผยแพร่ภาพยนตร์เรื่อง “เลือดทหารไทย” ออกไปก่อนหน้านี้ การเรียกร้องดินแดนคืนจากฝรั่งเศสตลอดจนการที่รัฐบาลประกาศสงครามกับฝ่ายสัมพันธมิตรยิ่งผลักดันให้กระแสชาตินิยมและทหารนิยมมีความรุนแรงยิ่งขึ้น ภาพยนตร์จำนวนมากถูกผลิตขึ้นเพื่อปลุกใจการเรียกร้องดินแดนคืน ขณะที่ด้านตรงข้ามกับจอมพล ป.พิบูลสงคราม หลวงประดิษฐมนูธรรมได้ประพันธ์และสร้างภาพยนตร์สวนกระแสทหารนิยมเรื่อง “พระเจ้าช้างเผือก” ขึ้นเพื่อสื่อสารถึงสันติภาพที่ประชาชนไทยต้องการให้แก่ประชาคมโลก¹

ในช่วง พ.ศ. 2485 สื่อด้านวัฒนธรรมยังถูกใช้เพื่อปลุกใจให้ประชาชนเห็นความสำคัญของการทหารตลอดจนการทำเกษตรกรรมอีกด้วย ดังกรณีช่วงเดือนเมษายน พ.ศ. 2485 มีการฉายภาพยนตร์เรื่อง “บ้านไร่ของเรา” ซึ่งกองทัพอากาศเป็นผู้ลงทุนจัดสร้าง โดยจอมพล ป.พิบูลสงครามเป็นผู้วางโครงเรื่องเอง แม้ว่าภาพยนตร์เรื่องนี้จะใช้ชื่อบ้านไร่ของเรา อันเน้นไปถึงการเกษตรกรรม แต่เนื้อหานั้นได้พยายามปลุกใจประชาชนใน 3 ด้านด้วยกัน คือ การให้นิยมทางการทหาร การให้นิยมการทำเกษตรกรรม และการต่อต้านปัญหาเศรษฐกิจที่มาจากพ่อค้าคนกลางชาวต่างด้าว (ชาวจีน)² และถึงแม้ว่าการประกวดประณีตศิลปกรรม ในงานฉลองรัฐธรรมนูญที่จัดโดยกรมศิลปากรจะหยุดไปในช่วงที่มีสงครามการ

¹ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้จาก แหล่งเดิม. หน้า 52-54.

² ภาพยนตร์เรื่อง “บ้านไร่ของเรา” นี้ มีขุนวิจิตรมาตราเขียนเรื่อง โดยประกาศชัดเจนว่าเค้าโครงเรื่องได้มาจากจอมพล ป. พิบูลสงคราม ภาพยนตร์ยังประกอบไปด้วยเพลงสตูดิโอของจอมพล ป.พิบูลสงครามจำนวนหนึ่ง อย่างไรก็ตาม น่าสังเกตว่าแม้จอมพล ป. พิบูลสงคราม จะร่วมมือกับญี่ปุ่น และประกาศสงครามกับสหรัฐอเมริกาและอังกฤษ แต่ตัวละครชาวนาที่ปรากฏในภาพยนตร์แต่งกายตามแบบชาวนาในประเทศตะวันตก ผู้สนใจสามารถดูรายละเอียดของโครงเรื่อง งบประมาณ และคณะทำงานสร้างเรื่องนี้ได้ใน แหล่งเดิม. หน้า 125-152.

ทวงดินแดนคืนและเมื่อกองทัพญี่ปุ่นเข้ามาตั้งฐานทัพในไทย แต่บทบาทของการประกวดศิลปกรรมยังถูกใช้ในลักษณะของการโฆษณาเชิญชวนประชาชนผ่านกรมโฆษณาการโดยมีปัจจัยทางการเมืองและเศรษฐกิจเป็นแรงผลักดันอยู่เบื้องหลัง.

กรมโฆษณาการกับการประกวดศิลปกรรมเพื่อเผยแพร่อุดมการณ์ทางการเมืองและเศรษฐกิจ

กรมโฆษณาการได้จัดการประกวดศิลปกรรมทั้งสิ้น 2 งานด้วยกัน งานแรกคือ “การประกวดรูปเขียนเกี่ยวกับการทหาร” และงานที่สองคือ “การประกวดรูปเขียนเกี่ยวแก่การเกษตรกรรม การอุตสาหกรรม และทิวทัศน์งามตามธรรมชาติของประเทศไทย” ทั้ง 2 งานนี้ไม่ได้ปรากฏว่าถูกนำมาศึกษาในงานวิจัยทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวกับกรมโฆษณาการในช่วงเวลาดังกล่าวเลย ดังเช่นในวิทยานิพนธ์ของ สุวิมล พลจันทร์ เรื่อง *กรมโฆษณาการกับการโฆษณาอุดมการณ์ทางการเมืองของรัฐ พ.ศ. 2476 - 2487 (2531)* ผู้ศึกษาวิเคราะห์ว่า อาจเป็นเพราะหลักฐานและเอกสารที่มีอยู่จำกัด รวมถึงปรากฏหลักฐานภาพเพื่อจะใช้ในการศึกษาน้อยมาก ถึงกระนั้น เรื่องราวและภาพถ่ายผลงานบางส่วนจากการประกวดศิลปกรรมทั้งสองวาระนี้ ได้ปรากฏขึ้นในงานศึกษาของ วรศักดิ์ จันทร์ภักดี ในบทความเรื่อง “ส่งลูกรัก ผากเมียขวัญ ส่งตัวฉันไปคุ้มไทย การประกวดรูปเขียนกับการโฆษณาชวนเชื่อช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2” ใน *7 ทศวรรษรำลึกไทยกับมหาศึกเอเชียบูรพา: จุลสารหอจดหมายเหตุธรรมศาสตร์ ฉบับที่ 19* วรศักดิ์ได้ใช้หลักฐานสำคัญคือ *วารสารข่าวโฆษณาการ* จำนวน 2 ฉบับที่มีรายงานเกี่ยวเนื่องกับการประกวดรูปเขียนทั้งสองครั้งนี้¹ วรศักดิ์ให้ภาพของการประกวดทั้งสองครั้งได้ชัดเจนขึ้นจากภาพผลงานบางส่วน น่าเสียดายที่เป็นเพียงบทความขนาดสั้น จึงยังมิได้ศึกษาถึงบริบทอื่นที่แวดล้อมการประกวดอยู่นอกเหนือไปจากการที่รัฐบาลไทยขณะนั้นเข้าร่วมในสงครามโลกครั้งที่ 2

เนื่องจากงานนี้ศึกษาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์การประกวดศิลปกรรมเป็นการเฉพาะด้วยเหตุนี้จึงขอศึกษาการประกวดศิลปกรรมทั้ง 2 งานนี้โดยใช้หลักฐานเท่าที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เป็นประโยชน์ที่สุด การจัดประกวดรูปเขียนเกี่ยวกับการทหารมีการเริ่มตั้งคณะกรรมการเพื่อวางแผนจัดการประกวดในวันที่ 14 พฤศจิกายน พ.ศ. 2485 โดย นายทวี บุญยยะเกตุ เลขาธิการคณะรัฐมนตรี ได้มีคำสั่งตรงไปถึงอธิบดีกรมศิลปากรเรื่อง “ตั้งกัมการจัดการประกวดรูปเขียนเกี่ยวกับการทหาร” มีรายละเอียดส่วนหนึ่งว่า

¹ วรศักดิ์ จันทร์ภักดี ใช้ *วารสารข่าวโฆษณาการ* ปีที่ 5 ฉบับที่ 12 (มิถุนายน พ.ศ. 2485) และ ปีที่ 6 ฉบับที่ 6 (ธันวาคม พ.ศ. 2486) ในการศึกษา ดูเพิ่มเติมได้ใน วรศักดิ์ จันทร์ภักดี. (มิถุนายน 2558-พฤษภาคม 2559). “ส่งลูกรัก ผากเมียขวัญ ส่งตัวฉันไปคุ้มไทย การประกวดรูปเขียนกับการโฆษณาชวนเชื่อช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2.” ใน *จุลสารหอจดหมายเหตุธรรมศาสตร์* ฉบับที่ 19, หน้า 70-75.

ด้วยท่านนายกรัถมนตรีมีความประสงค์จะจัดให้มีการประกวดรูปเขียนขนาดใหญ่พอสมควร ให้มีความหมายดังนี้ ก. รูปแสดงความรักระหว่างทหานไปรบกับลูกเมีย และ ข. รูปแสดงความรักระหว่างประชาชนกับข้าราชการ ทั้งนี้เพื่อเป็นเครื่องส่งเสริมกำลังใจแก่ทหานผู้ต้องไปราชการสนามรบ และเผยแพร่ให้ประชาชนเข้าใจความเอาใจใส่ของทางราชการยิ่งขึ้น และให้กำหนดเงินรางวัลไว้ประเภทละ 3 รางวัลคือ รางวัลที่ 1 เงิน 1,000 บาท รางวัลที่ 2 เงิน 500 บาท รางวัลที่ 3 เงิน 250 บาท รวม 2 ประเภท 6 รางวัล เป็นเงินทั้งสิ้น 3,500 บาท¹

ทั้งนี้มีการตั้งกรรมการให้นายไพโรจน์ ชัยนาม อธิบดีกรมโฆษณาการขณะนั้นเป็นประธานกรรมการและจัดประชุมขึ้นครั้งแรกในวันที่ 17 พฤศจิกายน พ.ศ. 2485 ต่อจากนั้นจึงเปิดรับผลงานเข้าประกวดในวันที่ 20 พฤศจิกายน - 5 ธันวาคม พ.ศ. 2485 และประกาศผลในวันที่ 9 ธันวาคม พ.ศ. 2485 ณ ศาลาเฉลิมกรุง ร่องรอยบางส่วนของจำนวนผลงานศิลปะที่ส่งเข้ามาร่วมประกวดครั้งแรกถูกรายงานไว้ในเอกสารบันทึกการประชุมของคณะกรรมการในการจัดการประกวดครั้งที่ 2 ว่า

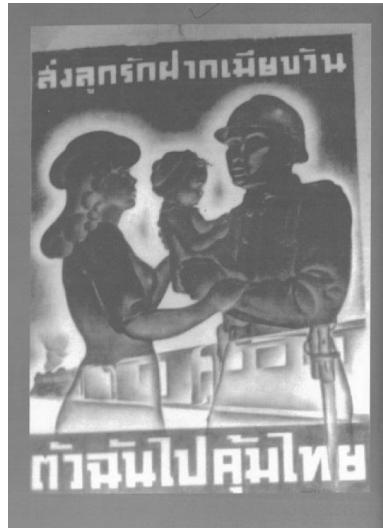
...ส่วนในการประกวดครั้งที่ 1 นั้นมีรูปที่ส่งเข้าประกวด 174 รูป ประเภท ก.แสดงความรักระหว่างทหานไปรบกับลูกเมีย 121 รูป ประเภท ข. แสดงความรักระหว่างประชาชนกับข้าราชการ 53 รูป จำนวนผู้ส่งเข้าประกวด 112 รายชื่อ การประกวดครั้งที่แล้วมา ปรากฏว่าไม่มีรูปที่เขียนดีถึงขนาดควนได้รับรางวัลที่ 1 ของทั้งประเภท แสดงความรักระหว่างทหานไปรบกับลูกเมีย และประเภทแสดงความรักระหว่างประชาชนกับข้าราชการ คงมีแต่รูปที่ได้รับรางวัลที่ 2 และที่ 3 เท่านั้น ซึ่งท่านนายกรัถมนตรีได้กรุณามอบรางวัลให้แก่ผู้ที่ชนะการประกวดเป็นการเสียดสีไปแล้ว ที่สภาวัดธัมแห่งชาติเมื่อวันที่ 13 ธันวาคม สกก่อน²

สำหรับรูปที่ได้รางวัลที่ 2 และ 3 ของประเภท “รูปแสดงความรักระหว่างทหารกับลูกเมีย” ดังที่ปรากฏในเอกสารรายงานการประชุมนั้น ได้ปรากฏข้อมูลเพิ่มเติมจากงานศึกษาของ วรศักดิ์ จันทร์ภักดี ว่า “เป็นผลงานของพลทหาร แสง สงค์มั่งมี สังกัดกองบัญชาการทหารสูงสุด สำหรับรางวัลที่ 3 คือผลงานของนายสิลป สังข์สุวรรณ ชาวพระนคร ส่วนใน

¹ หจช.ศธ. 0701.9.10/17 เรื่อง ตั้งกมการจัดการประกวดรูปเขียนเกี่ยวกับการทหาร (วันที่ 14 พฤศจิกายน 2485), หน้า 1.

² หจช.ศธ. 0701.0.10/17 เรื่อง บันทึกการประชุมคณะกมการจัดการประกวดรูปเขียนเกี่ยวกับการทหาร ครั้งที่ 5 นะกรมโคสนนาการ (วันที่ 8 เมษายน 2486), หน้า 5.

ประเภท ‘รูปแสดงความรักระหว่างประชาชนกับข้าราชการ’ รางวัลที่ 2 เป็นของนายคิด โกลล์ว็อน ข้าราชการกรมอาชีวศึกษา รางวัลที่ 3 เป็นของ นายสนธิ ขำชะนิสท์ สังกัดกองถ่ายรูป กรมแผนที่ กระทรวงกลาโหม”¹

ภาพประกอบ 1 ผลงานประเภทรูปแสดงความรักระหว่างทหารกับลูกเมีย
รางวัลที่ 2 ของพลทหาร แสง สงฆ์มั่งมี พ.ศ. 2485

เมื่อพิจารณาจากหลักฐานภาพถ่ายผลงานพบว่า ผลงานทั้งหมดถูกสร้างในแนวทางที่สามารถให้รัฐบาลปรับใช้เป็นโปสเตอร์สำหรับเผยแพร่โฆษณาให้ประชาชนเห็นความสำคัญของทหารได้ชัดเจน จิตรกรเลือกถ่ายทอดรูปภาพของทหาร ลูก เมีย ข้าราชการ และประชาชนธรรมดาในแบบเหมือนจริง อีกทั้งยังผนวกเข้ากับรูปทรงของวัตถุหรือสัญลักษณ์อื่นๆ ที่นำมาจัดองค์ประกอบร่วมกันเพื่อสื่อถึงเรื่องราวให้สอดคล้องกับหัวข้อของการประกวดที่สำคัญยังมีการแต่งคำขวัญหรือคำกลอนใส่เพื่อสร้างให้เกิดอารมณ์ความรู้สึกร่วมจากผู้ชมเพิ่มเติมด้วย ดังเช่นในภาพของ พลทหารแสง สงฆ์มั่งมี ที่วาดภาพทหารหนุ่มกำลังอุ้มลูกและแสดงท่าทางคล้ายกำลังบอกลาเมียของตนเพื่อจะไปทำสงคราม มีคำขวัญเป็นจุดเด่นว่า “ส่งลูกรักฝากเมียบ้าน ตัวฉันไปคุ้มไทย” เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม จากการไม่มีผลงานที่ส่งเข้าประกวดเป็นที่น่าพอใจสำหรับจะให้รางวัลที่ 1 นายกรัฐมนตรีและคณะกรรมการจึงจัดให้มีการประกวดขึ้นอีกเป็นครั้งที่ 2 โดยเปิดให้ส่งผลงานระหว่างวันที่ 1 มกราคม - 31 มีนาคม พ.ศ. 2486 เท่ากับว่า หลังจากประกวดครั้งแรกมีการมอบรางวัลเสร็จสิ้นไปเพียง 3 เดือนเท่านั้นได้มีการประกวดครั้งที่สองเพื่อค้นหา

¹ วรศักดิ์ จันทร์ภักดี. แผลงเดิม. หน้า 73.

ผลงานที่น่าพอใจจริงๆ จุดนี้สะท้อนว่า การประกวดรูปเขียนเกี่ยวกับการทหารนี้เป็นการประกวดในแบบ “วาระพิเศษ” เพื่อมุ่งให้ได้มาซึ่งงานศิลปะอันจะนำไปเผยแพร่แก่สาธารณชนเพื่อใช้ปลุกใจโดยรวดเร็ว การประกวดไม่ได้กำหนดกรอบเวลาที่แน่นอน แต่เป็นไปตาม “คำบัญชา” ของนายกรัฐมนตรีภายใต้ระบอบแบบทหารนิยม ในที่นี้ผู้เขียนเสนอว่า ลัทธิผู้นำตลอดจนนโยบายสร้างชาติและการกำหนดแบบแผนการปฏิบัติที่เรียกว่า “รัฐนิยม” ทั้ง 12 ฉบับ ผนวกกับความช่วยเหลือในการขับเคลื่อนทางวัฒนธรรมจากหลวงวิจิตรวาทการ ส่งผลทำให้การประกวดรูปเขียนเกี่ยวกับการทหารใน พ.ศ. 2485 – 2486 สะท้อนถึงการนำเสนออุดมการณ์บนฐานที่เป็นรูปธรรมมากขึ้น เพราะก่อนหน้านั้น ในการประกวดประณีตศิลปกรรมช่วงต้นทศวรรษ 2480 การนำเรื่องของรัฐธรรมนูญ หลัก 6 ประการ ความแข็งแรง ความกล้าหาญ และการทำประโยชน์เพื่อประเทศชาติมาเผยแพร่ นั้น ทุกอย่างล้วนวางอยู่บนฐานทางอุดมการณ์ที่ไม่ได้มีกรณีพิพาทใดมาเป็นตัวกระตุ้นมากนัก ต่างจากการประกวดรูปเขียนเกี่ยวกับการทหารซึ่งอยู่ภายใต้บริบทของสงครามที่กำลังเกิดขึ้นในสังคม ทั้งการรบกับฝรั่งเศสเพื่อเรียกร้องดินแดนคืนที่เพิ่งจะผ่านพ้นไปด้วยชัยชนะและบรรยากาศของสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่จอมพล ป.พิบูลสงครามได้ประกาศเข้าร่วมสงครามเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่นอย่างเต็มตัว

งานศึกษาของ “เชน สเตรทท์” (Shane Strate) ยังเสนอว่ารัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม มีการกีดกันและต่อต้านชาวคาทอลิกที่เป็นสายของนักบวชชาวฝรั่งเศสอย่างมาก ช่วงตั้งแต่ พ.ศ. 2483-2487 รัฐบาลมีการปิดตัวโรงเรียนคาทอลิก ยึดที่ดิน กักขังกลุ่มพระ มีมือบที่เข้าไปทำลายโบสถ์คาทอลิก ประเด็นประวัติศาสตร์ที่นำมาสู่การใช้สิ่งที่เกิดขึ้นในอดีตมาเป็นเครื่องมือปลุกเร้าให้คนไทยเกิดการต่อต้านและไม่ไว้วางใจชาวคาทอลิกและโบสถ์ของคาทอลิก - ฝรั่งเศสคือ เหตุการณ์ในช่วง ร.ศ.112¹ ด้วยเหตุนี้ อีกประการหนึ่งที่จอมพล ป.พิบูลสงครามตัดสินใจประกาศสงครามกับฝ่ายสัมพันธมิตรโดยเข้าร่วมกับกองทัพญี่ปุ่นในสงครามมหาเอเซียบูรพา อาจมีพื้นฐานการตัดสินใจจากการที่จะนำไปสู่การลบบาดแผลหรือการแก้แค้นแก่ชาติอาณานิคมตะวันตกที่มีรากมาตั้งแต่เหตุการณ์ ร.ศ.112 ทำให้การบริหารประเทศของจอมพล ป.พิบูลสงคราม ในช่วง พ.ศ. 2483-2487 มีแนวโน้มไปในระบอบทหารนิยม ซึ่งการประกวดรูปเขียนเกี่ยวกับการทหารจึงถูกจัดขึ้นและถูกวางอยู่ภายใต้บริบททางการเมืองทั้งหมดที่กล่าวมาข้างต้นนี้

¹ ผู้นำท้องถิ่นตั้งแต่ระดับจังหวัดถึงชุมชนที่เป็นข้าราชการมีการปลุกเร้าประชาชนให้มีการต่อต้านชาวคาทอลิกในพื้นที่โดยเฉพาะในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคตะวันออก อันนำไปสู่การบอยคอตด้านธุรกิจที่ผู้ประกอบการเป็นชาวไทยเชื้อสายคาทอลิกและปฏิเสธที่จะให้บริการให้แก่ชาวคาทอลิกด้วย การทำลายโบสถ์ด้วยวิธีต่างๆ ผู้กระทำไม่ได้ถูกดำเนินคดีหรือมีการสอบสวน มีนัยยะในการได้รับการสนับสนุนจากฝ่ายรัฐ มีการจัดกิจกรรมในเชิงกดดันให้ชาวคาทอลิกเปลี่ยนศาสนามาเป็นศาสนาพุทธด้วย และหากใครไม่ยอมเปลี่ยนศาสนาก็จะถูกกดดันจากสังคม ดูเพิ่มเติมได้ใน Shane Strate. *Ibid.* p. 59-87.

การประกวดรูปเขียนเกี่ยวกับการทหารมีข้อแตกต่างจากการประกวดประณีตศิลปกรรมกล่าวคือ ในเรื่อง “เกณฑ์เนื้อหา” ของการประกวดที่น้อยลงกว่าการประกวดประณีตศิลปกรรม โดยปรากฏประเภทเนื้อหาของผลงานเพียงแค่ 2 ประเภท ดังที่กล่าวไปแล้ว นอกจากนี้ยังมีแต่การประกวดรูปเขียนเท่านั้น ส่วนงานประติมากรรมหรือศิลปะประเภทอื่นไม่มีการประกวด

สำหรับการประกวดครั้งที่ 2 ในช่วงต้น พ.ศ. 2486 นายไพโรจน์ ชัยนาม อธิบดีกรมโฆษณาได้กล่าวในที่ประชุมเพื่อแจ้งถึงบัญชาของนายกรัฐมนตรีว่า “...ได้มีบัญชาให้ดำเนินการจัดให้มีการประกวดขึ้นใหม่อีกครั้งหนึ่ง โดยอนุโลมตามหลักการเดิม และให้มีรางวัลเท่าเดิม แต่ให้เวลาเขียน 3 เดือน เพื่อจะได้รูปที่ดีและพอใจจริง ๆ ส่วนขนาดนั้นให้เป้นขนาดใหญ่กว่าที่แล้วมา...โดยกำหนดขนาดรูปเขียนที่จะส่งเข้าประกวดเป้นกว้าง 90 ซม. ยาว 195 ซม. (เดิมกว้าง 55 ซม. ยาว 75 ซม.)”¹ ปรากฏว่ายังมีผู้ร่วมส่งงานเข้าประกวดเป็นจำนวนมาก อาจเพราะการสร้างภาพเขียนโดยกำหนดเนื้อหาแต่ไม่ได้เน้นกำหนดวัสดุหรือสื่อการถ่ายทอดที่ตายตัว น่าจะเป็นเหตุทำให้ผู้สร้างงานสามารถเข้าร่วมได้ง่าย จนทำให้ครั้งที่ 2 นี้

รวมรูปเขียนที่ส่งเข้าประกวดทั้งหมดในคราวนี้จำนวน 155 รูป เป้นรูปที่ส่งเข้าประกวดประเภท ก.คือ ประเภทแสดงความรักระหว่าง ทหารไปรบกับลูกเมีย 93 รูป ประเภท ข.แสดงความรักระหว่างประชาชนกับข้าราชการ 62 รูป จำนวนผู้ส่งเข้าประกวด 104 รายชื่อ (เพราะบางคนส่งเข้าประกวดมากกว่า 1 รูป)...และมีการเชิญผู้เชี่ยวชาญมาเป็นที่ปรึกษาในการประกวดจำนวน 4 ท่าน คือ 1. พ.ต. ล้อม บุรกัม โกวิท 2. ม.จ. สมัยเฉลิมกริตากร 3. พ.ต. เยื่อน นรมิตรเวชการ และ 4. นายจี. เฟโร จี...เนื่องการพิจารณาตัดสินคราวนี้ใคร่เสนอขอให้ดำเนินการโดยด่วนสักหน่อย เพราะหยากจะเปิดให้ประชาชนเข้าชมรูปเขียนเหล่านี้หลังจากการตัดสินในวันที่ 11 เดือนนี้ ซึ่งเป้นวันงานทางวัฒนธรรมของสำนักนายกรัฐมนตรีด้วย²

ความเร่งด่วนในการดำเนินการตอกย้ำให้เห็นเจตนารมณ์สำคัญของการประกวดที่ต้องการให้มีการผลิตภาพตัวแทนผ่านผลงานศิลปะที่จะนำไปใช้เป็นสื่อสิ่งพิมพ์เผยแพร่ภาพลักษณ์ของทหารในฐานะทหารและข้าราชการที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับประชาชนตามนโยบายสำคัญของจอมพล ป.พิบูลสงคราม ที่ประกาศไว้ตั้งแต่ได้ขึ้นสู่อำนาจในช่วงต้นอย่างชัดเจน

¹ หจข.ศธ. 0701.0.10/17 เรื่อง บันทึกการประชุมคณะกรรมการจัดการประกวดรูปเขียนเกี่ยวกับการทหาร ครั้งที่ 5 นะกรมโคสนาการ (วันที่ 8 เมษายน 2486). หน้า 5.

² แหล่งเดิม. หน้า 5.

การประกวดรูปเขียนเกี่ยวกับการทหารครั้งที่ 2 ผู้ที่ได้รางวัลที่ 1 ของประเภท ก. “ให้
ได้แก่รูปหมายเลข 73 แต่เนื่องจากยังเขียนดีไม่ถึงขนาด และต้องแก้ไขถ้าจะพิมพ์เป็นภาพ
โปสเตอร์ จึงให้ลดเงินรางวัลลงเสียบ้าง คือให้จ่ายเพียง 750 บาท (เดิมประกาศไว้ 1,000
บาท) รูปนี้ นายวีระกุล ทองน้อย บ้านเลขที่ 401 ตำบลกัลป์ยานมิตร ธนบุรี ทำงานกองแผน
ที่ทะเล กรมอุทกศาสตร์ ส่งเข้าประกวด เป็นภาพทหารในแบบเหมือนจริงกำลังแสดงความอาลัย
ต่อลูกและเมีย พร้อมกับมีคำกลอนประกอบ

ภาพประกอบ 2 รางวัลชนะเลิศประเภทรูปแสดงความรักระหว่างทหารกับลูกเมีย
โดย นายวีระกุล ทองน้อย พ.ศ. 2486

นายวีระกุล ทองน้อยผู้นี้ ภายหลังเมื่อออกจากงานในกรมอุทกศาสตร์ได้หันมาทำ
อาชีพเขียนภาพปกและภาพประกอบหนังสือ ตลอดจนเขียนภาพการ์ตูนและแต่งนิยายภาพจน
ต่อมามีชื่อเสียงมากในนามปากกาว่า “พ. บางพลี” ในกรณีผู้ได้รางวัลที่ 2 “ให้ได้แก่รูป
หมายเลข 25 โดยให้รางวัล 500 บาทเดิม ตามจำนวนที่ได้ประกาศไว้ รูปนี้นายสมบุญ สว่าง
จันทร์ ร้านเสรีการช่าง ตำบลสี่แยกแมนส์รี จังหวัดพระนคร เป็นผู้ส่งเข้าประกวด...”¹
นายสมบุญ สว่างจันทร์ ภายหลังเป็นผู้มีบทบาทในวงการสิ่งพิมพ์ เป็นผู้สร้างภาพประกอบทั้ง
ผลงานของตนเองและด้วยกลวิธีนำภาพถ่ายหรือภาพเขียนของศิลปินอื่นมาทำเป็นภาพพิมพ์
เพื่อใช้เป็นภาพปกในวารสาร “เอกชน” ของบริษัท เอกชน จำกัด ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2

¹ หจช. ศธ. 0701.9.10/17 เรื่อง บันทึกการประชุมคณะกรรมการจัดการประกวดรูปเขียนเกี่ยวกับทหาร ครั้งที่ 6 นะ กรม
โคสนาการ (วันที่ 9 เมษายน 2486). หน้า 8.

สำหรับผู้ได้รางวัลคนอื่นๆ ก็ยังปรากฏว่าเป็นผู้ที่ทำงานแล้วเป็นส่วนใหญ่ทั้งสิ้น ไม่ใช่นักเรียน นักศึกษา เช่น นายเจริญ ศรีอักษร ผู้ได้รางวัลที่ 1 ของประเภท ข. ทำงานอยู่ที่สำนักงานเทอดไทย นายบุญยัง แสนสมรส ผู้ได้รางวัลที่ 2 ของประเภท ข. ทำงานอยู่กองถ่ายรูป กรมแผนที่ นายพนม สุวรรณบุญ ผู้ได้รางวัลที่ 3 ประเภท ข. เป็น ครูโรงเรียนกลาโหมอุทิส นายพนมนี้ ภายหลังมีบทบาทในวงการศิลปะ ทั้งในฐานะศิลปินและนักวาดภาพประกอบหนังสือที่มีชื่อเสียง หรือนายเชด ชวนเสถียร ทำงานที่สำนักงานห้องหุ่ย เยื้องศาลาเฉลิมกรุง นอกจากนี้ยังมีการตัดเงินรางวัลที่เหลือมาให้ผลงานบางชิ้นเป็นรางวัลชมเชยทั้งในประเภท ก. และ ข. ด้วย

ในกลุ่มผู้ได้รางวัลจากการประกวดรูปเขียนเกี่ยวกับการทหารทั้งครั้งที่ 1 และ 2 นี้ ผู้ได้รางวัลบางคนกลายเป็นศิลปินที่มีบทบาทในวงการศิลปะสมัยใหม่ของไทยในเวลาต่อมา อาทิ แสง สงฆ์มั่งมี ประสงค์ ปัทมานุช เฉลิม นาศีร์รักษ์ พนม สุวรรณบุญ สนิธ ดิถพันธ์ เป็นต้น

ทั้งนี้จากหลักฐานที่มีการมอบรางวัลที่ 1 ให้แก่รูปของ นายวีระกุล ทองน้อย แบบมีเงื่อนไชลดเงินรางวัล ดังมีถ้อยความตอนหนึ่งว่า “เนื่องจากยังเขียนดีไม่ถึงขนาด และต้องแก้ไขถ้าจะพิมพ์เป็นภาพโปสเตอร์ จึงให้ลดเงินรางวัลลงเสียบ้าง”¹ หลักฐานนี้วิเคราะห์ได้ว่าผู้จัดคงมุ่งหวังที่จะนำภาพที่ได้รางวัลไปจัดพิมพ์เป็นโปสเตอร์เพื่อเผยแพร่ในหมู่ประชาชนด้วย จึงกำหนดให้มีการประกวดรูปเขียน ซึ่งง่ายต่อการนำไปทำเป็นโปสเตอร์มากกว่าศิลปะประเภทอื่น และแม้จะไม่มีหลักฐานที่ชัด แต่อาจวิเคราะห์ต่อได้อีกว่า การเลือกประกวดแต่รูปเขียนน่าจะเป็นผลมาจากการที่ผู้จัดพยายามจะให้ประชาชนทั่วไปได้มีส่วนร่วมมากที่สุด ไม่ใช่แต่เฉพาะนักศึกษาทางศิลปะโดยตรงเท่านั้น เพราะการทำงานภาพเขียนมีข้อจำกัดที่น้อยกว่างานประติมากรรม ทั้งในด้านค่าใช้จ่าย เครื่องมือ วัสดุ อุปกรณ์ และการขนย้าย

วิธีการตัดสินปรากฏอยู่ในเอกสารที่แนบอยู่ใน “บันทึกการประชุม ครั้งที่ 6 ของคณะกรรมการจัดการประกวดรูปเขียนเกี่ยวกับการทหาร” แสดงให้เห็นว่าคณะกรรมการอันประกอบด้วย นายไพโรจน์ ชัยนาม นายยง ส. อนุমানราชชน พ.อ.ประยูร ยุทธสารทโกศล ร.น. พ.อ.นวล สารานุประพันธ์ นายเพียร ราชธัมนิเทศ และพ.ต.ท.บันจงศักดิ์ ชีพเพนสุข รวมถึงที่ปรึกษาทั้ง 4 คน ตามที่ได้กล่าวชื่อไปแล้ว ได้ใช้วิธีให้แต่ละคนเสนอเลือกหมายเลขรูปที่ตนเองจะเสนอให้ได้รับรางวัล ซึ่งไม่มีการกำหนดแน่นอนว่า แต่ละคนจะเลือกได้คนละกี่รูป จากนั้นจึงนำรูปที่เลือกพ้องกันและได้คะแนนมากที่สุด เรียงตามลำดับและให้รางวัลในแต่ละประเภท เช่น รูปหมายเลข 73 ที่ได้รางวัลที่ 1 ในประเภท ก.รูปแสดงความรักระหว่างทหารไปรบกับลูกเมีย ของนายวีระกุล ทองน้อย ปรากฏว่ามีกรรมการผู้เลือกเสนอรูปนี้พ้องกัน 7 คน เป็นกรรมการเสนอ 4 คน และ ที่ปรึกษาเสนอ 3 คน² รวมแล้วได้คะแนนมากที่สุดจึงได้

¹ แหล่งเดิม. หน้า 8.

² หจช.ศธ. 0701.9.10/17 เรื่อง เลขหมายรูปที่อนุกรรมการและที่ปรึกษาเสนอต่อที่ประชุมพ้องกัน. หน้า 11.

รางวัลที่ 1 ไป หลังมอบรางวัลจากการประกวดรูปเขียนเกี่ยวกับการทหารครั้งที่ 2 เรียบร้อยแล้ว ปรากฏว่านายกรัฐมนตรีนอกจากจะอนุมัติให้จ่ายเงินสำหรับผู้ได้รางวัลตามประกาศแล้วนั้น ยัง “ให้จ่ายเงินรางวัลพิเศษให้แก่บิดาเจ้าของที่ส่งรูปเข้าประกวด แต่ไม่ได้รับรางวัลรายละเอียด 10 บาททุกรายอีกด้วย เพื่อเป็นการตอบแทนเจตนาอันดีที่ส่งรูปเข้าประกวด”¹ การมอบเงินพิเศษเป็นการตอบแทนเจตนาอันดีแก่ผู้ส่งนี้ย่อมแสดงถึงแนวคิดของผู้นำรัฐที่ว่า ศิลปะเป็นเครื่องมือประชาสัมพันธ์อุดมการณ์ของรัฐที่สำคัญและเผยแพร่ไปได้อย่างรวดเร็วมาก การประกวดรูปเขียนครั้งนี้จึงไม่ใช่เป็นการประกวดศิลปะธรรมดา แต่ตีความได้ว่าอาจเป็นการกิจที่เป็นประโยชน์แก่ประเทศชาติได้อีกประการหนึ่ง

อย่างไรก็ตาม การประกวดรูปเขียนเกี่ยวกับการทหารนี้ได้หยุดลงเพียงครั้งที่ 2 โดยในการประชุมของคณะกรรมการเพื่อทำการสรุปงานและเตรียมการจัดประกวดครั้งใหม่ได้มี “คำบัญชา” จากนายกรัฐมนตรีอีกครั้งว่า “หยากจะให้มีการประกวดกันขึ้นอีกและในการประกวดคราวใหม่นี้อยากจะให้เป็นรูปเขียนชวนส่งเสริมการทำมาหากิน รูปบ้านไร่นาเรา รูปธัมชาติ ฯลฯ...”² ทั้งนี้ น.อ.ประยูร ยุทธสารทโกศล ได้กล่าวถึงการพบปะกับนายกรัฐมนตรีว่า

พระท่านได้กล่าวว่า หยากจะชักชวนให้ข้าราชการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่มีเงินเดือนน้อยๆ สละอาชีพทางราชการไปทำมาหากินในทางอื่นกันบ้าง เป็นต้นว่า ในทางเกษตรกรรม อุตสาหกรรมและการค้า เพราะอาชีพเหล่านี้จะทำให้ร่ำรวยได้ และเป็นการช่วยความมั่นคงของชาติด้วย ฉะนั้นจึงประสงค์จะให้มีการประกวดรูปเขียนแสดงถึงการประกอบอาชีพในทางสาขาต่างๆ เช่น การทำสวนครัวและเลี้ยงสัตว์ภายในครัวเรือน ซึ่งจะทำให้ เป็นสุขสบายโดยได้รับประทานของสดๆ บริสุทธิ์ ไม่ต้องไปซื้อหาจากที่อื่น ก็ยังจะนำไปขายแลกเปลี่ยนเป็นสินค้าทำให้เกิดความมั่งคั่งขึ้นได้ด้วย รูปเขียนนี้จึงมีความมุ่งหมายที่จะชักชวนให้ผู้ที่ได้พบเห็นเกิดนึกรักหยากจะประกอบอาชีพนั้นตามไปด้วย³

สังเกตได้ว่ามีคำว่า “รูปบ้านไร่นาเรา” อยู่ในคำกล่าวของ น.อ.ประยูร ด้วย ซึ่งแสดงถึงคำติตปากมาจากชื่อภาพยนตร์ของจอมพล ป. พิบูลสงครามดังที่ได้กล่าวไปแล้ว คำบัญชาของนายกรัฐมนตรีในครั้งนี้น่าสนใจยิ่งว่า มีความคล้ายคลึงไปในแนวทางเดียวกับที่เคยเกิดขึ้นในพระราชดำรัสตอบของรัชกาลที่ 6 เมื่อครั้งกระทรวงธรรมการจัดการแสดงศิลปการหัตถกรรมนักเรียนครั้งที่ 1 ใน พ.ศ. 2455 ที่มีเนื้อหาสาระสำคัญคือ “...การหาเลี้ยงชีพในทางหัตถกรรม เราผู้เป็นพระเจ้าแผ่นดินก็กล่าวยืนยันได้ว่าไม่เป็นการเลวทรามกว่าเป็นเสมียน

¹ หจช. ศธ. 0701.9.10/17 เรื่อง บันทึกการประชุมคณะกรรมการจัดการประกวดรูปเขียน ฯ ครั้งที่ 7 นะ กรมโคสนหาการ (วันศุกร์ที่ 23 เมษายน 2486). หน้า 15.

² แหล่งเดิม. หน้า 15.

³ แหล่งเดิม. หน้า 15.

หรือเป็นข้าราชการ ดังที่คนเป็นอันมากยังสำคัญผิดอยู่นั้นเลย คงจะได้รับความยกย่อง
ชูปะเลียงเช่นกัน คือถ้าตั้งตนให้เป็นหลักฐานมั่นคงในทางค้าขายหรือศิลปะการได้แล้ว เราก็
คงจะตั้งให้เป็นขุนหน้าขุนนางได้ไม่ผิดอะไรกับผู้รับราชการดังได้มีตัวอย่างปรากฏมาแล้ว
หลายราย...”¹

หลักฐานจากสองช่วงเวลาที่แตกต่างกันเมื่อนำมาวิพากษ์และเปรียบเทียบกัน ผู้ศึกษา
วิเคราะห์ได้ในเบื้องต้น กล่าวคือ สิ่งที่คล้ายคลึงกันระหว่างสมัยรัชกาลที่ 6 กับกลางทศวรรษ
2480 คือ ประชาชนยังมีทัศนคติ ความนิยม และความต้องการที่จะทำงานเป็นข้าราชการ
อันเป็นงานที่มั่นคงและมีความก้าวหน้ามากกว่าอาชีพอื่นๆ แนวทางแก้ไขของรัชกาลที่ 6 ใน
เรื่องนี้ คือ การเน้นถึงความสำคัญของงานศิลปหัตถกรรมและสนับสนุนการจัดแสดงศิลปการ
หัตถกรรมโดย “ทางตรง” ขณะที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม เลือกแก้ไขโดยใช้การประกวด
ศิลปะเพื่อรณรงค์ สื่อสาร “ทางอ้อม” แก่ประชาชนให้เห็นถึงความสำคัญของอาชีพทางการ
เกษตรและการอุตสาหกรรม สิ่งที่ต่างกันในแง่ของมิติด้านความก้าวหน้าและด้านเศรษฐกิจ
ของสองยุคสมัยคือ สำหรับรัชกาลที่ 6 กล่าวไว้ชัดเจนโดยสรุปความว่า หากทำงานศิลป
หัตถกรรมได้ดีก็สามารถที่จะนำพาความก้าวหน้าและได้รับปูนบำเหน็จเป็น “ขุนหน้าขุนนางได้
ไม่ผิดอะไรกับผู้รับราชการ”² สะท้อนถึงความจำกัดของสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่ความ
ก้าวหน้าในการอาชีพใดๆ ยังคงหมายถึง การได้รับแต่งตั้งชั้นยศโดยพระมหากษัตริย์เป็น
สำคัญ ขณะที่ความก้าวหน้าทางอาชีพยุคหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองนั้น การทำเกษตรและ
อุตสาหกรรมโดยไม่ต้องเป็นข้าราชการนำมาสู่การที่ “อาชีพเหล่านี้จะทำให้ร่ำรวยได้และเป
นการช่วยความมั่นคงของชาติด้วย” นอกจากนี้ ยังทำให้ชีวิตเป็นสุขได้เนื่องจาก “จะได
รับประทานของสดๆ บริสุทธิ์ ไม่ต้องไปซื้อหาจากที่อื่น กับยังจะนำไปขายแลกเปลี่ยนเงิน
ค่าทำให้เกิดความมั่งคั่งขึ้นได้ด้วย” ซึ่งแสดงถึงการให้ความสำคัญด้วยการส่งเสริมฐานะทาง
เศรษฐกิจของประชาชนมากกว่าการเน้นเรื่องยศฐาบรรดาศักดิ์ดั้งเดิมเช่นในระบอบเก่า

คำบัญชาของนายกรัฐมนตรีข้างต้นนำมาสู่ข้อสรุปในที่ประชุมของกรมการจั
ตงานการประกวดรูปเขียน โดยทำการเปลี่ยนหัวข้อจาก “รูปเขียนเกี่ยวกับทหาร” มาเป็น “การ
ประกวดรูปเขียนเกี่ยวแก่การเกษตรกรรม การอุตสาหกรรม และทิวทัศน์งามตามธรรมชาติ
ของประเทศไทย” โดยออกประกาศเชิญชวนให้มีการส่งผลงานในเดือนเมษายน พ.ศ.2486
โดยแบ่ง “ประเภทและความหมายของรูปที่รับประกวด” ออกเป็น 3 ประเภทด้วยกันคือ

1. **รูปส่งเสริมอาชีพทางการเกษตรกรรม** มีความมุ่งหมายที่จะชักนำให้ประชาชน
เอาใจใส่และนิยมประกอบอาชีพทางการเกษตรกรรม เช่น การทำไร่ ทำนา การสวนครัว และ
การเลี้ยงสัตว์ ฯลฯ

¹ หจช.ศธ.17/2 “เรื่อง พระราชดำรัสตอบเสนาบดีกระทรวงธรรมการ. หน้า 39.

² แหล่งเดิม. หน้า 39.

2. **รูปส่งเสริมอาชีพทางอุตสาหกรรมในครอบครัว** มีความมุ่งหมายที่จะชักนำให้ประชาชนมีความเอาใจใส่ และนิยมประกอบอาชีพทางการอุตสาหกรรมในครอบครัว เช่น การปั้นฝ้าย การจักสาน การทอผ้า ฯลฯ

3. **รูปส่งเสริมความรักชาติและปิตุภูมิโดยทางแสดงทิวทัศน์งามตามธรรมชาติของท้องถิ่นไทย** มีความมุ่งหมายที่จะให้ประชาชนชาวไทยเอาใจใส่ในนิยามความสวยงามของบ้านเมืองและบังเกิดความรักชาติปิตุภูมิ¹

ลักษณะของรูปที่ส่งประกวดต้องเป็นรูปในแบบภาพโปสเตอร์ที่มีการระบายสีและจะต้อง “ไม่มีลักษณะและข้อความประกอบ (หากมี) อันอาจชักชวนไปในทางที่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยของประชาชน สีสันอันดีและวัฒนธรรมของชาติ...มีกำหนดเวลาและสถานที่ส่งในระหว่างวันที่ 1 พฤษภาคม 2486 ถึงวันที่ 19 มิถุนายน 2486 นะ กรมโคสนาการ เวลาเปิดทำงาน”² รูปที่ได้รับรางวัลจะถือเป็นลิขสิทธิ์ของกรมโฆษณาการ ส่วนรูปที่ไม่ได้รับรางวัล ผู้ส่งสามารถมารับกลับคืนได้ภายหลังจากที่จัดแสดงให้ประชาชนได้รับชมแล้ว เงินรางวัลในการประกวดไม่ต่างจากการประกวดรูปเขียนเกี่ยวกับการทหารมากนัก เพราะรางวัลทั้ง 3 ประเภทแบ่งออกเป็นรางวัลที่ 1 เงิน 1,000 บาท รางวัลที่ 2 500 บาท และ รางวัลที่ 3 เงิน 250 บาท³

ทั้งนี้ในงานศึกษาของ วรศักดิ์ จันทร์ภักดี ได้ใช้หลักฐานจากวารสาร *ข่าวโฆษณาการ* ปีที่ 6 ฉบับที่ 6 เดือนธันวาคม พ.ศ. 2486 กล่าวถึงผลงานที่ได้รางวัลว่า รูปประเภทส่งเสริมอาชีพเกษตรกรรม ผู้ได้รางวัลชนะเลิศ คือ นายสนธิ ดิถพันธ์ุ จากกรมศิลปากร ส่วนรางวัลรองชนะเลิศ คือผลงานของนายเฉลิม นาศิริรักษ์ จากโรงเรียนเพาะช่าง ขณะที่รูปประเภทส่งเสริมอาชีพทางอุตสาหกรรมในครอบครัว ไม่มีผู้ใดได้รางวัลชนะเลิศ รางวัลที่ 2 เป็นของนายเชสส์ ชวนเสถียร และรางวัลที่ 3 เป็นของนายจเริน ศรีอักษร⁴

ผลงานทั้งหมดเน้นการสร้างรูปทรงไม่ต่างจากรูปเขียนเกี่ยวกับการทหาร กล่าวคือเน้นรูปทรงของคนในภาพในแบบเหมือนจริงและนำรูปทรงเหล่านั้นมาจัดองค์ประกอบร่วมกับวัตถุหรือสัญลักษณ์ต่างๆ เพื่อบรรยายเรื่องราวให้สอดคล้องกับหัวข้อที่ตั้งไว้ ผนวกกับใช้คำขวัญหรือคำกลอนมาเสริมให้เนื้อหาชัดเจนและสร้างอารมณ์ความรู้สึกแก่ผู้ชมเพิ่มขึ้น เพียงแต่เปลี่ยนตัวดำเนินเรื่องหลักของภาพจากทหารมาเป็นเกษตรกรเท่านั้น ดังเช่นที่ปรากฏในภาพของนายสนธิ ดิถพันธ์ุ ผู้ได้รางวัลชนะเลิศ ประเภทรูปส่งเสริมอาชีพเกษตรกรรม ภาพถ่ายทอดเกษตรกรชายและหญิงที่ใบหน้าแสดงถึงความสุขและความภูมิใจในการทำสวนครัว ภาพยังเห็นว่าการทำสวนครัวนี้ เป็นการช่วยตัวเอง อันอาจตีความได้ถึง การมีสุขภาพ

¹ หจช.ศธ. 0701.9.10/17 เรื่อง การประกวดรูปเขียนเกี่ยวกับการเกษตรกรรม การอุตสาหกรรม และทิวทัศน์งามตามธรรมชาติของประเทศไทย โดยกรมโคสนาการ (วันที่ 3 เมษายน 2486). หน้า 11.

² แหล่งเดิม. หน้า 17.

³ แหล่งเดิม. หน้า 18.

⁴ วรศักดิ์ จันทร์ภักดี. แหล่งเดิม. หน้า 74.

ที่ดีจากการรับประทานพืชผักที่ตนเองปลูกและเป็นการประหยัดรายจ่ายครอบครัว กับเป็นการช่วยชาติ อันหมายถึง การผลิตเสบียงอาหารให้เพียงพอต่อความต้องการของประเทศ ในยามศึกสงครามได้อีกด้วย ดังปรากฏคำขวัญได้ภาพว่า “ทำสวนครัว ช่วยตัวและช่วยชาติ”

ภาพประกอบ 3 รางวัลชนะเลิศประเภทรูปส่งเสริมอาชีพเกษตรกรรม
โดยนายสนิท ดิถพันธ์ุ พ.ศ. 2486

นอกจากนี้ ในบริบทของการเมืองช่วง พ.ศ.2484 - 2486 ถือได้ว่า เป็นช่วงที่ยังอยู่ในภาวะสงครามโลกครั้งที่ 2 จอมพล ป.พิบูลสงครามขณะนั้นยังคงดำเนินนโยบายสนับสนุนญี่ปุ่นและจัดรัฐมนตรีหรือข้าราชการที่ไม่นิยมญี่ปุ่นออกจากตำแหน่ง การปรับปรุงคณะรัฐมนตรี “ได้เน้นถึงวัตถุประสงค์ว่า คณะรัฐมนตรีชุดใหม่จะต้องประกอบไปด้วยบุคคลที่ ‘เคารพและเชื่อฟังนายกรัฐมนตรีอย่างบริสุทธิ์ใจ’...นอกจากนี้ยังเพิ่มธรรมเนียมปฏิบัติเกี่ยวกับผู้นำ เช่นการให้วันเกิดจอมพลเป็นวันหยุดราชการเพื่อ ‘ทำสวนและเลี้ยงสัตว์...’¹ อันแสดงถึงความนิยมของผู้นำในด้านเกษตรกรรม การพยายามรณรงค์เรื่องการทำเกษตรกรรมจึงเป็นส่วนสำคัญที่อยู่ในกรอบคิดของผู้นำที่ต้องการจะให้เกิดการขยายตัวของเศรษฐกิจชาตินิยมผ่านการที่ประชาชนหันมาทำการเกษตรและอุตสาหกรรมในครัวเรือน จนกลายเป็นแรงผลักดันที่สนับสนุนให้เกิดการจัดประกวดรูปเขียนเช่นนี้ หลักฐานบางส่วนที่นำเสนอมาคงเป็นร่องรอยที่หลงเหลืออยู่พอที่จะศึกษาถึงแนวคิดในการจัดประกวดในเบื้องต้นเพื่อช่วยอธิบายถึงการให้การประกวดศิลปะในฐานะที่เป็นเครื่องมือสื่อสารนโยบายของรัฐอันมีปัจจัยทางการเมืองและเศรษฐกิจคอยผลักดันอยู่เบื้องหลังได้เพิ่มมากขึ้นในขณะนั้นเท่านั้น.

¹ สุธาชัย ยิ้มประเสริฐ. *แหล่งเดิม*. หน้า 34.

บทสรุป

อุดมการณ์ชาตินิยมและทหารนิยมของจอมพล ป.พิบูลสงคราม ผู้นำรัฐบาลในช่วง พ.ศ. 2481-2487 ภายใต้บริบทของการทำสงครามทวงดินแดนคืนจากฝรั่งเศสและสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่กองทัพญี่ปุ่นเคลื่อนทัพเข้ามาในประเทศไทย ตลอดจนปัจจัยทางเศรษฐกิจแบบชาตินิยมที่เน้นสร้างความนิยมในการทำเกษตรกรรมและการอุตสาหกรรมด้วยตนเองให้แก่ราษฎร กลายเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้รัฐใช้การประกวดศิลปกรรมเป็นพื้นที่ประชาสัมพันธ์อุดมการณ์เหล่านี้ โดยบทบาทของกรมโฆษณาการคือการจัดการประกวดรูปเขียนเกี่ยวกับการทหาร เพื่อสนับสนุนให้มีการสร้างรูปเขียนเพื่อใช้เป็นภาพตัวแทนทรงศึให้ราษฎรเกิดความรักและนิยมในการทหาร ซึ่งได้รับความสนใจจากคนทำงานศิลปะส่งผลงานเข้าประกวดมากมาย ต่อมาจึงจัดประกวดรูปเขียนเกี่ยวกับการเกษตรกรรม การอุตสาหกรรม และทิวทัศน์งามตามธรรมชาติของประเทศไทยเพื่อประชาสัมพันธ์ให้ราษฎรหันมานิยมการประกอบอาชีพเกษตรกรรมหรือผลิตของใช้เองในประเทศ ทั้งนี้รัฐมุ่งหมายที่จะนำภาพที่ดีที่สุดไปจัดพิมพ์เป็นโปสเตอร์เผยแพร่ในวงกว้างต่อไป หลักฐานที่มีอยู่สะท้อนถึงความสำคัญของการประกวดศิลปกรรมในฐานะที่เป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมประเภทหนึ่งที่รัฐใช้เชิญชวนผู้มีทักษะฝีมือทางศิลปะมาประกวดแข่งขันกันสร้างภาพตัวแทนตามเนื้อหาและแนวทางที่รัฐเป็นผู้กำหนด โดยมีอุดมการณ์ทางการเมืองและเศรษฐกิจเป็นแรงผลักดันสำคัญ

บรรณานุกรม

เอกสารชั้นต้น

- หอบจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ. 0701.9.10/17 เรื่องตั้งกัมการจัดการประกวดรูปเขียนเกี่ยวกับการทหาร (วันที่ 14 พฤศจิกายน 2485), หน้า 1.
- _____. ศธ.0701.0.10/17 เรื่องบันทึกการประชุมคณะกัมการจัดการประกวดรูปเขียนเกี่ยวกับการทหารครั้งที่ 5 นะ กรมโคสนาการ (วันที่ 8 เมษายน 2486), หน้า 5.
- _____. ศธ.0701.9.10/17 เรื่องบันทึกการประชุมคณะกัมการจัดการประกวดรูปเขียนเกี่ยวกับทหาร ครั้งที่ 6 นะ กรมโคสนาการ (วันที่ 9 เมษายน 2486), หน้า 8.
- _____. ศธ. 0701.9.10/17 เรื่องเลขหมายรูปที่อนุกัมการและที่ปริกสาเสนอต่อที่ประชุมพ้องกัน.
- _____. ศธ. 0701.9.10/17 เรื่องบันทึกการประชุมคณะกัมการจัดการประกวดรูปเขียน ฯ ครั้งที่ 7 นะ กรมโคสนาการ (วันศุกร์ที่ 23 เมษายน 2486), หน้า.1
- _____. ศธ.17/2 “เรื่อง พระราชดำรัสตอบเสนาบดีกระทรวงธรรมการ. หน้า.39.

_____. ศธ. 0701.9.10/17 เรื่องการประกวดรูปเขียนเกี่ยวแก่การกเสตรกัม การอุตสาหกรรม และทิวทัศน์งามตามธรรมชาติของประเทศไทย โดยกรมโศสนาการ, หน้า.11.

หนังสือและบทความ

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. (2542). *ภาพยนตร์กับการเมือง*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ภูมิปัญญา.

วิจิตรวาทการ, หลวง. (2516). “ปาฐกถาเรื่อง การเสียดินแดนไทยให้แก่ฝรั่งเศส ณ หอประชุมศิลปากร วันพฤหัสบดีที่ 17 ตุลาคม พ.ศ. 2483.” ใน *ปาฐกถาและคำบรรยาย ของ หลวงวิจิตรวาทการ*. กรุงเทพฯ : เสริมวิทย์บรรณาการ.

สุธาชัย ยิ้มประเสริฐ. (2551). *สายธารประวัติศาสตร์ประชาธิปไตยไทย*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสายธารประชาธิปไตย.

_____. (2553). *แผนชิงชาติไทย*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ 6 ตุลารำลึก.

วรศักดิ์ จันทร์ภักดี. (2558). “ส่งลูกรักฝากเมียขวัญ ตัวฉันไปคุ้มไทย การประกวดรูปเขียนกับการโฆษณาชวนเชื่อช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2.” ใน *จุลสารหอจดหมายเหตุ ธรรมศาสตร์ ฉบับที่ 19*

(มิถุนายน 2558-พฤษภาคม 2559), หน้า 70-75.

Shane Strate. (2011, February) “An Uncivil state of affairs: Fascism and anti-Catholicism in Thailand, 1940-1944”. *Journal of Southeast Asian Studies*, 42: pp.59-87

Thongchai Winichakul. (2011). “Siam’s Colonial Conditions and the Birth of Thai History” In *Southeast Asian Historiography Unraveling the Myths Essays in honour of Barend Jan Tervniel*. Volker Grabowsk (eds). River Books.

วิทยานิพนธ์

สุวิมล พลจันทร์. (2531). *กรมโฆษณาการกับการโฆษณาอุดมการณ์ทางการเมืองของรัฐ พ.ศ. 2476 - 2487*. วิทยานิพนธ์ระดับมหาบัณฑิต คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ภาพประกอบบทความ

ภาพประกอบทั้งหมดของบทความชิ้นนี้จาก วรศักดิ์ จันทร์ภักดี (2558). “ส่งลูกรักฝากเมียขวัญ ตัวฉันไปคุ้มไทย การประกวดรูปเขียนกับการโฆษณาชวนเชื่อช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2,” ใน *จุลสารหอจดหมายเหตุ ธรรมศาสตร์ ฉบับที่ 19* (มิถุนายน 2558-พฤษภาคม 2559), หน้า 70-75.